

Samenvatting

Niet modulerende harmonie

De klassieke harmonieleer is ontstaan uit voorliefde van de Westerse musicus voor de stapeling van tertsen. Een akkoord als de drieklank bestaat uit twee gestapelde tertsen, bijvoorbeeld C - E en E - G. Dit akkoord kennen we als C I.

Westerse muziek is van oorsprong vocaal. In de middeleeuwen gebruikte men het octaaf, de kwint en zelfs de kwart als samenklank bij het meerstemmig zingen. Deze vorm van meerstemmig zingen noemde men het organum.

- Voor moderne oren klinkt een parallelle beweging van reine kwinten en kwarten nog steeds middeleeuws. Componisten maken hier graag gebruik van.

De octaaf en de kwint zijn gebleven als consonante klanken, terwijl de kwart na enige tijd ervaren werd als zijnde dissonant. De terts is er later aan toegevoegd, zodat wij een drieklank eigenlijk moeten omschrijven als de stapeling van een kwint op de grondtoon en een terts op de grondtoon.

Elke natuurlijke toon veroorzaakt harmonische boventonen. D.w.z. dat ook een enkele toon vergezeld wordt van tonen die zachtjes meeklinken. Dit is een natuurlijk fenomeen. De boventonen die wij het beste waar kunnen nemen, zijn de onderste boventonen.

De boventonen die nieuw optreden in de meest voorkomende reeks harmonische boventonen zijn het octaaf, de kwint, de terts, het septime en de none. Omdat wij een kunstmatige stemming gebruiken, komt een natuurlijke boventoon qua frequentie niet altijd overeen met de gestemde toon.

Ten tijde van het organum bestond deze stemming nog niet. De intervallen die een rol zouden gaan spelen bij de ontwikkeling van de harmonie, waren voor het gehoor reeds aanwezig. Men hoorde immers bij het zingen van een enkele toon ook de kwint en de terts, zij het veelal onbewust.

- In sommige streken, bijv. in het huidige Engeland, zou men reeds in tertsen zingen, terwijl men op het vasteland nog het organum beoefende.

De kwart is dissonant, ofschoon de grondtonen niet dissoneren. De kwart C - F heeft als onderste boventoon voor de C, behalve het neutrale octaaf, de kwint G. Deze dissonant met de F. Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw merken componisten de kwart tevens als consonant aan.

- Het ronkende geluid van een reine kwint, soms aangevuld met het octaaf (stapeling van een kwint en een kwart), wordt ook in de populaire muziek gebruikt, met name hard rock en heavy metal. Men noemt het daar een power chord. In de klassieke harmonieleer wordt deze benaming niet gebruikt.

Bij de analyse van een compositie is het van belang om te weten wanneer de compositie geschreven is, door wie en met welk doel. Het none akkoord, de stapeling van een terts op het septime akkoord, komt in de achttiende eeuw niet als zelfstandig akkoord voor. Een soortgelijke stapeling kan wel optreden als gevolg van een of meerdere versieringen, zoals een vertraging of een doorgangston.

Westerse muziek is vierstemmige muziek. De oorsprong daarvan ligt in het vocale verleden. Voor de zanger/componist bleek vierstemmigheid het meest bevredigend. Maar vier stemmen zingen niet altijd vier verschillende tonen.

In de praktijk bestaat de klassieke harmonie uit drie- en vierklanken. Bij vierstemmigheid verdubbelt men in het geval van een drieklank een van de tonen. Een vierstemmige drieklank blijkt aangenaam te klinken als men niet een willekeurige, maar een bepaalde toon verdubbelt.

Uitzonderingen zijn echter mogelijk. Soms kiest een componist voor een afwijkende opbouw van een vierstemmige klank, bijvoorbeeld ten dienste van de stemvoering.

In de twintigste eeuw probeerden componisten te ontsnappen aan de traditionele harmonieleer. Bewust werd er gebroken met de natuurlijke harmonische reeks. Een voorbeeld is de dodecafonie, de twaalftoonstechniek. Naar men verwachtte, en mogelijk hoopte, zou uiteindelijk een van de nieuwe systemen de klassieke harmonieleer vervangen.

Inmiddels zijn we in de eenentwintigste eeuw aanbeland en de klassieke harmonieleer blijkt nog springlevend. Weliswaar wordt er aan conservatoria en universiteiten druk geëxperimenteerd, maar ook de hedendaagse luisteraar laaft zich bij voorkeur aan muziek die meer natuurlijk is dan abstract.

Hedendaagse componisten houden zich in toenemende mate bezig met natuurlijke klanken, maar het geleerde uit de twintigste eeuw wordt niet vergeten. Het zou ook geen verschil mogen maken. Een persoonlijke stijl dient zich vrij van alle conventies te ontwikkelen.

Daarom adviseer ik u om enige tijd en energie te steken in het bestuderen van technieken zoals die in de twintigste eeuw zijn ontstaan. Voor deze technieken geldt immers hetzelfde als voor de klassieke harmonieleer. U hoeft het niet te gebruiken, maar u moet wel weten dat het bestaat.

De oude meesters schuwden vernieuwingen evenmin. Het is een vergissing om te denken dat een compositie precies volgens de regels van de harmonieleer geschreven moet zijn. Soms lukt het u niet om een werk tot in detail te analyseren. U kunt wel bij elke samenklank noteren hoe we deze zouden *kunnen* noemen. Of de componist het met u eens is, zullen we echter nooit weten.

Serieuze componisten spelen meer met klanken dan u zou verwachten. Akkoorden worden soms aangevuld met een enkele toon ter kleuring, dissonanten lossen nu eens wel en dan weer niet op, andere intervallen dan tertsen worden als stapeling gebruikt, er wordt gegoocheld met de beleving van tijd, met mineur en majeur, en dan zijn er ook nog de kerktoonsoorten, de modi.

Ook versieringen kunnen een analyse danig bemoeilijken. Vertragingen, anticipaties, orgelpunten, dit alles dient ter verfraaiing van de muziek, maar als student harmonieleer bent u er niet blij mee.

Bij een analyse kunt u daarom het beste een samenklank tot de essentie terugbrengen. Komt u tot een analyse, speel dan het akkoord en de omringende akkoorden, combineer het met een eventueel aanwezige melodische lijn en luister goed of het naar uw gevoel logisch en aangenaam klinkt.

In de populaire muziek houdt men zich gewoonlijk aan een vrij eenvoudige harmonieleer. De stemvoering is van ondergeschikt belang. Het komt veelal neer op een vertrouwd ritme, een eenvoudige melodie en dito harmonie.

In de religieuze muziek komt dit ook voor. De sobere psalm klinkt als een statisch werk. Wel ziet men daar meer verschillende akkoorden en een betere stemvoering, omdat men zich verlaat op de arrangementen van geschoolde musici.

De harmonieleer heeft zich niet alleen in opgaande lijn ontwikkeld. Met name in religieuze kringen zien we in de negentiende eeuw muziek gecomponeerd worden, die zich het beste laat typeren als

brave burgermansmuziek. De toegepaste harmonie is vooral veilig te noemen.

Beginnende componisten die harmonieleer studeren, raken soms bevangen door de angst om fouten te maken. Er zijn namelijk zoveel facetten om in de gaten te houden, dat je al gauw een fout maakt. Het gehoor speelt echter ook een rol. Op basaal niveau moet de theorie wel kloppen, maar er is een grijs gebied waarin het muzikale gehoor het gaandeweg overneemt van de theorie.

Een student beweegt zich naar dat grijze gebied toe en na enige tijd is een fout meestal geen fout meer, maar een bewuste keuze. U heeft daar wel een uitstekend en ervaren gehoor voor nodig.

Ik wens u veel succes met het volgen van Deel II van deze cursus: Modulerende harmonie.

Rowy